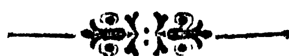
कृष्णाराम उराविल्लास.

રચનાર

कृष्णाराम काशीराम.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

પટેલ જેરાભાઈ હીરાભાઈ.

નાના હથીઅપરા.

અમદાવાદ.

ી હવેલીમાં યુનાઇટેડ પ્રિન્ટિંગ અને
એ૦ કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રણછોડલાલ ગંગારામે છાપ્યું.

સંવત ૧૯૪૨. સને ૧૮૮૬.

२८६८

कृष्णाराम उरविल्लास.

રચનાર

कृष्णाराम काशीराम.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

પટેલ જેરાભાઈ હીરાભાઈ.

નાના હબીબપરા.

અમદાવાદ

માામાની હવેલીમાં યુનાઇટેડ પ્રિન્ટિંગ અને
જ૦ એ૦ કંપની "લિમિટેડ"ના પ્રેસમાં
રણછોડલાલ ગંગારામે છાપ્યું.

સંવત ૧૯૪૨. સને ૧૮૮૬.

દોહરા.

જીંદગી થોડી જાંણવી, અમર ન રેહેશો જોય.
ધન ધરણી યુવતી તણો, ગર્વ ન કરસો કોય. ૧

ધણ કારણ વણસાવસે, સમયક મૈત્રી જેહ;
હાંસી હર ઘડીયે થશે, ઉભય લોકમાં તેહ. ૨

કો દાતા કો સુંમછે, કો ધની કો નિરધન;
કૃષ્ણારામ કૃત એ મળ્યાં, સંશય ન ધરો મંન. ૩

આશ્રય વીશે મનહર.

શોભા સદ ગ્રન્થમાંહી સરસ જણાય જેની,
પંચમે પ્રમાણી પૂર્વ પુન્યથી ગણાયછે;
કહે કૃશ્ણારાંમ કવી આશ્રયને આપે હેવા,
જોરાભાઈ જાંખી જોતાં જરૂર જણાયછે. ૧

સુચના.

આ કાવ્ય ઘણા ફાયદા કારક અને મનરંજન થાય હેવી કવીશ્વરકૃશ્ણારાંમભાઈએ બનાવી અમોને અરપણ કરીછે.

પટેલ જોરાભાઈ હીરાભાઈ

છપાવનાર.

कृष्णाराम उरविलास.

प्रकरण १ लुं.

મનબોધ—છંદ મનહર.

(કાના માત્રા વગરનો.)

ભજ્યમન જગધર જરૂર સમય સદ્ધ,
જરછ વખત નહી અમર અધમછ;
જપ તપ જત્ત શ્રમ કર મન કરૂ કઈ.
પસ્તઈ સતઈ નષ્ટ પ્રષ્ટ ક્યમ મધછ. ૧
કૃષ્ણ ઈષ્ટ કર દ્રઢ ભવ ભય મટ ત્યમ,
અવર ન ઉર ધર ઉધમ ઉધર ગઈ;
પણ શ્રવણ ન ધરૂ ભજન મદમ જમ,
મદન જનક જન વદજ પ્રસન થઈ. ૨
કીરીટ મુકટ ધર નટવર ઉરવશ,
વાંણી વીમલની કૃજ કૃપાનાથી આપજે;
કહે કૃષ્ણારામ શાંણા સજનને સારૂ કહુ,
તેઓ માંહી સકલ સંતાપને તુ કાપજે. ૩
કૃષ્ણ ચંદ્ર કૃપાકર કુંજ્ય વનમાં તે હરિ,
રાધા સંગ રમણમાં રાચી રહ્યા રંગમાં;
કૃષ્ણારામ તટી તને ધન આલીંઘીતો જ્યમ,
તેમ કૃષ્ણ રાધીકાને આલીંઘીતા અંગમાં. ૪
યસોદાના આંગણામેં વીચરી વાલો જે રહ્યા,

વળી વ્રજ વાંમા વ્રજમાંહી જેઓ ભોળવ;
કૃષ્ણારાંમ એવા હરી ઉરમાં આનંદે ધરી.
વાંણી વદ્ય વીમલ ખાંસો ન ખાસ બોલવે. ૫

પ્રકરણ ૨ જું

બ્રંહ્મદેવને ઠપકા વીશે—રાગ મનહર.

બ્રંહ્મદેવ ભુતલમાં ભાસે મુને એમ જાંણે,
વૃદ્ધ કેરો વખત વડીલ આપ આવીયો;
ત્રણ યુગ કેરી ત્રી અવસ્તા તે તમારી ગઇ.
કળીયુગ તમારૂં તે ચોથા પણુ લાવીયો. ૧
ચોથાપણુ માંહી ચીત ચોકસ તે રેતુ નથી,
ગાય કેરૂ ભેંસ તળે ઘડી ઘાલો ભુલમાં;
માટે હોંશ હૈયા કેરી હાવે મુકો હઘ થઈ,
સ્મૃતિહીણ થઈ સીદ રત્ન રોળો ધુળમાં. ૨
અન્યને તે સોંપો કાંમ કૃપણુ ન પામે દાંમ.
આપ માળા ગૃહી કર માંહી ભજો રામને;
સઠને તે સુખ જોઈ સાધુને તે પીડા જોઈ;
કહે કૃષ્ણારાંમ નાંખી દ્યો તમારા કાંમને. ૩
ભુલ્ય ઘણી ભુતલમાં બ્રંહ્મદેવ દીસે તારી,
કાળા કપટીનાં ઘર ગગનમાં ગાજતાં;
કૃષ્ણારામ રૂપ ગુણ ભર્યા જન ઝુંપડીમાં
ધુવેન અપાન તેની સાથે બોલ લાજતાં. ૪
કુરૂપતે કાળીયાને મેંસ આંજી ન જણાય,
કાપેલ કુવાડે મુખ બોલતાં ન આવડે;

કૃષ્ણારાંમ સુવીચારી વીધીયે તે વિત્ત આપ્યું,
આંખે નહી દીઠુ હશે ખાંપી આપ્યું પાવડે. ૫
વીધી ભુલ્યા વીચાર્યું ન વાંકતો વડો દીસેછે,
કૃપણતે કાળા મુખ વાળો સોને મડે તે;
કૃષ્ણારાંમ કલડાના ધુંધાસમ દેહ દીસે,
કોયલાની કોટડીથી સોધ્યા નહી જડે તે. ૬

પ્રકરણ ૩ જું

વડા સાથે વેર વિશે—છંદ મનહર.

વડા જન સાથે જ્યારે વેરનો વધારો થાય,
સજ્જન તે શાંણા તારે થાય તેવું સાંભળો;
સુડી વચ્ચે સોપારીને છછુંદર સાપે ગ્રહી,
જોગ લેતો મરે છોડયે થાય સાપ આંધળો. ૧
વેર કેરૂ ઝેર નહી જાય તે જરૂર જાણો,
ઉર કેરા વેરનો તે જાય નહી આમળો;
કહે કૃષ્ણારાંમ કવિ કૃતિ કરી નડે કેવી,
આંગળી સુજીને પછે થાય મોટો થાંભલો. ૨
વાંક જો વડાનો હોય વેર ન વડાશું કરો,
જબરાની સાથ ભરે બાથ તો મરાય છે;
કૃષ્ણારાંમ ઉરમાં વીમાંસવું પછીથી પડે,
વડા કેરી વાંચ્યે જ્યારે ડેડકી ડમાય છે. ૩

પ્રકરણ ૪ થું.

સાચાઈ વીશે—છંદ મનહર.

સાચાનેન આંચ લાગે જુઠાનો ન ભય ભાગે,

સોનાને ન શ્યાંમ લાગે પીતળ કટાય છે;
કૃષ્ણારાંમ કૃત્ય કર્યાં પુડળથી પુઠ ગૃહે,
પોતા કેરૂ પાપ તે પોતાને પછેં ખાયછે. ૧
સજ્જન સોનાને શ્યામ અડે નહી આંખ્યે જુવો;
અગની ન કોઇ દીન ઉધઇ ન લાગતી;
કહે કૃષ્ણારાંમ સત્યવાદી કદી હારે નહી,
શું થયું દશા જો કદી આવે તેની ભાગતી. ૨

प्रकरण ५ मुं.

અન્યને આળ વીશે—રાગ મનહર.

કેરડાના વૃક્ષને તે પત્ર નહી આવે તેમાં,
વસંત રૂતુનો તેમાં દોશ કેમ કાહાવીયે;
ઉલુકને અરૂણનો ઉજેસ ન ભાસે તેમાં,
સુરજને શીર તેનો દોશ કેમ લાવીએ. ૧
ચાત્રુકાના મુખ માંહી ન પડે વૃષાનું વારી,
મેઘ તણો દોશ તેમાં કહો કશો કાઢીએ;
કહે કૃષ્ણારાંમ તેમ ભવીશ્યમાં લખ્યું થાય.
અન્યને તે કોઇ દીન દોશ ન ચડાવિયે. ૨

प्रकरण ६ ठुं.

વિદ્યા વીણના જીવતર વીશે—મનહર.

વિદ્યા વીના જન કેરૂં જીવતર જાંણો કેવું,
શ્વાન પુંછ સમ સૃષ્ટિ માંહી તે શોભાયછે;
શ્વાન પુંછ મક્ષીકાના દંશને ન દુર કરે,
વળિ લાજ લાવી જુવો અપાન ઢંકાયછે. ૧

એ તસ્કુ સ્વજન કેરૂં રક્ષણ ન થાય તેથી,
પછી તેના ભવિષ્યમાં લખ્યું તેમ થાય છે;
કહે કૃષ્ણારામ તેમાં ફેર કાંઈ દીશે જુવો,
વિદ્યા વાળા જનને ત્રીલોચન લખાય છે.

પ્રકરણ ૭ મું

આત્મદોશ દેખે નહી તે વિશે—મનહર.

આત્મ દોશ દેખે નહીં પર દોશ દેખે ઘણો,
જેમ અંતરમાં વાહાલું લાગે બાળ આપણું;
કહે કૃષ્ણારામ પગ તળે બુણી બળે તોપે,
આંગળી કરીને અન્યનું દેખાડે તાપણું. ૧
મોટા મન ધાર્યું કરે આપણાથી તે ન થાય,
મોટા કેરૂં કહ્યું કરી દીન તે ગુજારીયે;
કૃષ્ણારામ કૃષ્ણજીયે ગીરી ધર્યો કરપર,
વળી વ્રજમાંહીં મોહ્યા વ્રજ કેરી નારીયે. ૨
કઠોર ભાષણ કરી કોઇને જે દુઃખ દેવું,
વળી સમજે ન મુંઠ પરાયો કે આપડો;
કૃષ્ણારામ તોયે પણ મોટા મન એમ ધારે,
વાયસછે વાંણી ક્યાંથી લાવે બીજી બાપડો. ૩
ઉલટુ તે ઉલટથી ઊંધા ઉર વાળો બકે,
બુદ્ધિ બીજી લાવે ક્યાંથી હાટમાં વેચાયછે ?
કહે કૃષ્ણારામ દુઃખ સજ્જન ન માંને તેનું,
કાગડાના કુળમાં તે ક્યાંથી હંસ થાય છે. ૪

પ્રકરણ ૮ મું.

શાહુકાર આશામીને દુઃખ દે તે વીશે—મનહર.

શાહુકાર થઈ ધીરે દ્રવ્ય કોઈ આશામીને,
કરે ખુબ ખાંણી તેને ધારે પછી તોડવો;
કહે કૃષ્ણારાંમ તેને કુળ માંહી કેવો કહો,
ઉગ્યો વૃંદાવન માંહી પલાંડુનો છોડવો. ૧
દર દર માંહી નથી નીપજતી ઘુંય જોની,
કોઈ દરે વ્યાલ વસે તેતો ડસી ખાયછે;
કૃષ્ણારાંમ લંપટને લાંચ ઘણી ધાંચ ઘાલે,
કોઈ દીન શેર સીર સવાશેર થાયછે. ૨

પ્રકરણ ૯ મું.

વાંકા દીન વીશે—મનહર.

વાંકા દીને વાડમાંથી ફાડીને વીધાતા મરે,
વળી એક આંખ્ય વાળાની તે આંખ્ય જાયછે;
કૃષ્ણારાંમ કષ્ટ કેરી કષ્ટે લાહ્ય ઓલવતાં,
હુતાશન માંહી વારી ઘૃત સમ થાય છે. ૧
ગૃહ વાંકે ફાંશ કાહાડે સાલનો પ્રવેશ થાય,
બકરીને કહાડે ત્યારે ઊંટ પેશી જાય છે;
કૃષ્ણારાંમ વાંકા ગ્રહે ઓચીંતી આવીને પડે,
કોટડીમાં મીત્ર કેરો વાઘ ચીરી ખાયછે. ૨
વાંકા દીને વાટ્યમાંથી વા'લાં સઉ વે'રી થાય,
ફકતામાં પાદુ દેવા પરાયા ન છુટતાં;

કહણારાંમ દાઝ્યાપર વાંકા દીન ડાંમ દેછે,
સાત સાંધવાને. જાતાં જોની તેર તુટતા. ૩

प्रकरण १० मुं.

પાંશરા દીન વીશે--મનહર.

પાંશરે તે પાડા દુઝે મહીસી વકે વહુકે,
ભાગ્યશાળી જનને તે ભુતાં રળી આપતાં;
કહણારામ વાંકા દીને વાંકુ જન કેર થાય,
કોથળીએ કર ઘાલે કરડેછે સાપ તાં. ૧
સીમુ કેરો સાથ મળી તક્ર ન પીવાય કયઞેં,
અન્ય મુવા થકી આપ સ્વર્ગમાં પોચાયછે!
કહે કહણારાંમ હૈયું બાળો તેથી હાથ બાળો,
દરજીયે સુઇ થકી સાપ ન મરાય છે. ૨

प्रकरण ११ मुं.

અન્યાયના દ્રવ્ય વીશે—મનહર.

અન્યાયનુ ઉતપન્ન દ્રવ્ય દસ વર્ષ રેહે,
વર્ષ અગીયારમેં તે જાય મુળ કાઢીને;
કહે કહણારામ દુધ કેરા દુધ માંહી વસે,
પાંણી કેરા પાંણીમાં જળે તે પંચ પાડીને. ૧
વડાને ન વેર કરી વડવું ગરીબ સાથે,
અહંકારે એમ ધારી એશું કરનાર છે;
કહે કહણારાંમ મધુસુદન દીસે છે હરી,
દીકરી તે જુવો દીસે કુંભ કેરો કાર છે. ૨

प्रकरण १२ मुं.

વગર વીતના જન વીશે—મનહર.

ગર્થ વીના ગુણહીણ કહે લોક ગેંગલો ને,
ગર્થ મળે લોક કહે વડો શેઠ ગંગજી;
કહે કૃષ્ણારાંમ બારે નામ દ્રવ્ય કેરૂં દીસે,
ગર્થ ગયે પાછા લોક કહે ગેંગો બંગજી. ૧
ધન વીના ધરણીમાં ખુબ મળ્યું ધારો જીવ્યું,
લોક માંહી લેખું નહી વળી કહે બાપડો;
કૃષ્ણારાંમ સગાં તેનાં સંતાઇને તેથી ફરે,
અવર તે ક્યમ કહી બોલાવશે આપડો. ૨
પૈસાવીણ પક્ષ નહી મીત્ર નહી માંન્ય નહી,
મોટમનું મુળ તેતો માયા માંહી જાંમતું;
કૃષ્ણારાંમ હલકામાં હલકો તે વીત્ત વીના,
ત્રણ કેરૂં મુલ તે મનુષ્ય નથી પાંમતુ. ૩
પઇશા વીના પુંઠ નહી પૈશા વીના પાળે નહી,
પૈસા વીના પુછે નહી પૈશે પુંઠ થાય છે;
કૃષ્ણારામ પૈશા વીના પાંમર ગણેછે પુંઠે,
પૈશા વીના પલાય ત્યાં પરાયાં પલાયછે. ૪

છપો.

વીત વગરનો જંન, દાંમણો દેહે દીસે;
વીત વગરનો જંન, મંન હમેશાં હીસે.
વીત વગરનો જંન, તંનને તાડે રીસે;
વીત વગરનો જંન, દીન બોલથી બીસે.

વીત્તવીણ વસમુંછે સદા, સંસારે સુખ નહી મળે;
કહે કરુણારાંમ કોઇ કાર્યમાં, વીત્તવીણ દીન કંઈના વળે.

પ્રકરણ १३ मुं

પૈશા સરખી ચીજ, પાંમરને પંડીત કાહાવે;
પૈશા સરખી ચીજ, નીચ ગંગામાં નાહાવે.
પૈશા સરખી ચીજ, રાજ્ય રૂડાને લાવે;
પૈશા સરખી ચીજ, ધીજને દુર કરાવે.
પૈશે પંચ પ્રમાણતા, પૈશે પટલૈયો કરે;
કહે કરુણારાંમ પૈશા વીના, ડાહ્યા જન ગાંડા ઠરે.

મનહર.

પૈશાવીણ પોલ કહે પૈસા વીણ ગોલ કહે,
પૈશાવીણ છોલ કહે પૈશે પાણી પાય છે;
કરુણારામ પૈશે ગુણ પાપીના પળાય ઘણા,
પૈશાવાળા પાંમરના ગુણી ગુણ ગાયછે. ૫

છપો.

પૈસા હોય જો પાસ, દાસ મુખ આગળ રહેછે;
પૈસા હોય જો પાસ, આશ કરી ગુણી ગુણ કહેછે.
પૈસા હોય જો પાસ, ત્રાસ મન શત્રુ પામે;
પૈસા હોય જો પાસ, વાસ વગડામાં જામે.
પૈસે ગજ ગરથ ઘોડલા, પૈસે પાલખીયો મળે;
કહે કરુણારાંમ પૈસા થકી, સ્વર્ગમાંહી સુખથી પળે.

प्रकरण १४ मुं

સઠને શીખામણ વીશે—મનહર.

શાસ્ત્રકેરી વાત કોઈ સજ્જન સઠને કહે,
દોશ કાહાડી કેનારના સામાં માંડે સીગણાં;
કૃષ્ણારાંમ ઊંધા ઉરવાળો જન સમજે શું,
કહે કાળા મુખ્ય કેરો પોથીમાંનાં રીંગણાં. ૧
બધીરને શંખનાદ સોહામણો લાગે નહી,
આંધળાને દીપ નહી જુવો કાંઈ કાંમનો;
કૃષ્ણારાંમ સઠને સુસંગનો તે રંગ નહી,
વીધીયે લખી બગાડ્યો છઠી કેરા ઠાંમનો. ૨
ઉલટું તે ઉર માંહી ઉલટથી આંણી બકે,
સુલટાની સમજણ સમુળમાં વીસરે;
કૃષ્ણારાંમ જોતરાં તે કોઈ દી ગળામાં પડે,
ત્યારે જાંણે પોલી ફટિ પુરણ આ નીસરે. ૩

प्रकरण १५ मुं.

શત્રુનો સંગ ન કરવા વીશે—મનહર.

શત્રુ કેરો સંગ શાંણા સજ્જને કરવો નહી,
શત્રુકેરા સંગથી તે સારો સંગ સાપનો;
કહે કૃષ્ણારાંમ સાંપ કરડે છે એકવાર,
અરી ડસી કોટીવાર પ્રાંણ લેશે આપનો. ૧
સોડ્ય કેરા સાપને તે કરડતાં વાર નહી,
વ્યાઘ્ર વસે પડોશ તે પુઠને તકાસવો;
કહે કૃષ્ણારાંમ તેમ દુરિજન ઘાત સાંધે,

ગફૂલત કેરો જાઈ નથી રહ્યો વાસતો. ૨
ભુત ઘણા ઠેકી પડે હનુમાંન હડી કાડે,
મંઝાર તે મુશકને આંખ્ય ફાડી ખોળતા;
કહે કૃષ્ણારામ જટ કાપે માંખ્ય જેને ઘેર,
તેને ઘેર જંન જાચે આવે રાખ્ય ચોળતા. ૩

प्रकरण १६ मुं.

રાજ્ય રળીયારી નહી તે વીશે—મનહર.

રાજ્ય રળીયારી નહી દેવને ન ફાવે જુવો,
છાંણે વીંછી ચડાવીને વેર ન વધારશો;
કહે કૃષ્ણારાંમ વેર વીશને હલાવશોતો,
જ્વાળા લાગે જંપાઈને સ્વરગ સધારશો. ૧
(મોટા બરોબરી ન થાય તે વિશે.)
કેકીની તે કળા જોઇ કાકડીયો કળા કરે,
કહો કેકી કળાસમ કાકડીયે થાય છે!
કૃષ્ણારાંમ તેમ ચહે ગુણી સમ ગુણ હીણુ,
મુરખ તે ચોર સાથ ચણા જ્યમ ખાય છે. ૨

प्रकरण १७ मुं.

ઈશ્વરે અકલ અંધારામાં વેંચી તે વીશે—મનહર.

ઈશ્વરે તે અકલને વેંચી જો અંધારા માંહિ,
એક થકી એક જાંણે અધીક તે આપીછે;
અકલનો અધુરો ન પૈસા કેરો પુરો નહી;
કૃષ્ણારાંમ કૃષ્ણજીની માયા કેવી વ્યાપીછે! ૧

प्रकरण १८ मुं.

દ્રવ્ય વાળાને દાંન ન આપવા વીશે—મનહર.

કીચ થકી કીચ કસો ધોવાયો ન દીસે ક્યઊં,
પુન્ય કરે પાંમરને કયણ પુંન્ય થાય છે;
કઠણારાંમ તેમ દ્રવ્ય વાળાને જે દાંન દેઉ,
રક્ષા માંહી ઘૃત હોમ્યું વૃથા જ્યમ જાયછે.
પારસ સાહા મણી મળેથી જુવો પીડા જાય,
ખોટાં કાચ કીડીયાંથી કજ ક્યાંથી પામીયે;
કહે કઠણારાંમ કઠણ વિના અન્ય ભજવું તે,
કુશકાને કરેથી કણ ક્યાંથી પામીયે.

प्रकरण १९ मुं

મુર્ખમાં ગુણી ન ઓળખાય તે વીશે—મનહર.

વ્યંડલના વૃંદ થકી વંશની ન વૃદ્ધિ થાય,
ગોવાળના ટોળા માંહી ન્યાય કસી થાયછે;
કઠણારાંમ ગુણી વીના ગુણી ઓળખાય નહીં;
ઝવેરી વીના તે રત્ન ક્યાંથી ઓળખાયછે! ૧
હીજડાને ટોળે જેમ હાર જીત હોય નહી,
ઉભય તેવામાં થકી પ્રજા ક્યણ થાય છે;
કઠણારાંમ ગુણીને તે માંન્ય મુરખામેં નહી,
સઠ કેરે મન કહો સાધુ પરખાય છે! ૨
ઉલુકના કુળમાં તે ઉન્જેશ ન ઉર કોને,

આહીરના કુળ માંહી ગાય ન જણાય છે ?
કહે ણારાંમ કપંણના કુળમાં દાતાર નહી,
કુકેરને કેળાં કોઈ દેશમાં તે થાય છે ? ૩
ગુણી માંહી ગુણી ઘણો ગુણવાન થાય સહી,
ગોવાળના ટોળા માંહી ગોવાળ સરાય છે;
કહેણારાંમ પાશાણમાં હીરો તે પાશાણ જેવો,
શોના કેરા શંગ માંહી માહા મુલ્ય થાય છે. ૪

प्रकरण २० मुं.

કર્મે લખ્યું થાય તે વીશે—મનહર.

જે દીનેથી જનેતાના ઉદરમાં વૃંદ જંડ્યું,
તે દીનેથી દીન તેના સઘળા નીમાયછે;
કહે કહેણારાંમ કેવી રચના છે દૈવ તણી,
વ્યાધી મૃત્યુ સુખ દુખ ત્યારથી લખાયછે. ૧
નીજ કેરૂ વદન તે વક્ર હોય જોની ઘણું,
દરપણ સાર તેનો દોશ ન ચડાવીયે;
કહેણારાંમ દત વીના ફળ કાંઈ પાંમો નહી,
ક્યાંથી મણી મોતી માળા સોનેથી મડાવીયે. ૨

प्रकरण २१ मुं.

પ્રભુ પુરૂં કરે તે વીશે.—મનહર.

કીડીને તે કણ મળે હાથીને તે મણ મળે,
પ્રભુ પુરૂં કરે પ્રાંણી સકળનું ધારજો;
કહેણારાંમ સંકટનો ભાર જ્યમ સ્વાંન વહે,

એવું મન થાતાં માંહી સદ્ય તમો વારજો. ૧
હાય હાય કરે તેને ઘેર હાય હાય રહે,
સંતોષીને સુખ એમ સદાય તે જાણવું;
કરૂણારામ કરૂણ કેરૂં નિરખું થાય નીશદીન,
કટી કસીને તે ક્યમ આપણે તાણવું. ૨
અજગર ઉદ્યમ કરેછે કશો કાંઈ કહો!
પંખી થકી કાશદ પણ તે કાંઈ થાય છે!
કરૂણારામ હરી પુરૂ કરે પ્રાંણી કેરૂ પોતે,
કાષ્ટ કેરા કીટને તે પાંણી કોણ પાયછે. ૩

પ્રકરણ ૨૨ મું.

ગત અવસર મળે નહીં તે વીશે—મનહર.

ગત અવસર મળે નહી ફરી કોઈ દીન,
વેળા વીતે મોડને તે મુકવાનો થાંભલે;
કરૂણારામ કામ અણી વણસાવી કાડી લેવું,
ગત પ્રાંણ આવે નહી ફાવે તેમ સાંભળે. ૧
ખોળા કેરૂ ખાવું તજી દુર ખાવા ધાવું નહી,
પોતા કેરૂ પડ્યું મુકી પારકે ન ધાવુંજી;
કરૂણારામ ઉછંગના પુત્રને તે દુર કરી,
ઉદરના ગર્ભનું તે સુખ ક્યમ સાહાવુંજી. ૨

પ્રકરણ ૨૩ મું.

આત્મદોશ ન દેખવા વિશે—મનહર.

જાતનો ચમાર પરને તે આડ આડ કરે,
ચાંમડાનો ચુંથનાર ચતુરાઈ દાખવે;

કહે ક્રશ્ણારાંમ પુરૂ અપાંન તે ખુવે નહી,
શું થયું વાયસ પેઠે બોલી એવી રાખવે. ૧

અવરની વાત વણી વધારે કરે જે ધણી,
કોડી ખોઇ કાદવતે કર માંહી કાહાડવો;
કહે ક્રશ્ણારાંમ મળે માથાનો તે કોઇ દીન,
નીંદ્યા કેરો અવળો તે આવો કાઢે લાડવો. ૨

અવરને એમ કહેવું વાંમા તારી વાંકી ચાલે,
આપણી તે હોવ જોની વાડચપર ચાલતી;
કહે ક્રશ્ણારાંમ પુઠય પોતા કેરી પેખે નહી,
પોતા કેરી પેખે નહી પરાયાની સાલતી. ૨

प्रकरण २४ मुं

મુર્ખને શીખ લાગે તે વીશે—મનહર.

મુરખને શીખ નહી લાગે લાખો વાર કહે,
પાંણી થકી પથરો તે કહો શું ભીંજાય છે;
ક્રશ્ણારાંમ સીખ સુગરીયે વાંદરાને દેતાં;
ઉલટું તે સુગરીનું ઘર ભંગ થાય છે. ૧

प्रकरण २५ मुं.

કૃપણ વિશે—મનહર.

ભણેલાના સાથ માંહી અભણ દીસેછે જ્યમ,
દક્ષ કેરી પ્રીત માંહી મુર્ખ નથી લોભતો;
ક્રશ્ણારાંમ દાતારના સંઘમાં કૃપણ કેવો,
જેમ હંસ વૃંદ માંહી વાયસ ન શોભતો.

प्रकरण २६ मुं.

કૃષ્ણ ભક્તી વીશે—મનહર.

ક્રશ્ણ ભક્તી અભાગ્યને ભાગ્ય વીના ક્યાંથી મળે,

સ્થળ વીના તરૂ જુવો દીસે કંઇ જામતું;
ક્રષ્ણારાંમ હરીરસ સીંહણનું પય જ્યમ,
સોના કેરા પાત્ર વિના સ્થિતિ નથી પામતું. ૧

સ્વર્ગનાં લક્ષણ વિશે.

કરે બ્રહ્મ ભોજન તે ભુતળમાં ભાવ ધરી,
પુજન તે પ્રભુ કેરૂ કરે ઘણી પ્રીતથી;
પુન્ય પર પ્રીત ધરે મુખથી મધુર વદે,
ક્રષ્ણારાંમ કે'વો સ્વર્ગ વાસી એવો રીતથી. ૧

પ્રકરણ ૨૭ મું.

નર્કના લક્ષણ વીશે—મનહર.

ક્રોધ અતી ઉર ધરે કઠોર ભાષણ કરે,
વળી દરીદ્રતાને સ્વજન સાથે વે'ર છે;
નીચનો પ્રસંગ કરે કુળહીન સેવા કરે,
ક્રષ્ણારાંમ તેતો નર્કે જાય કાળા કેર છે. ૧

પ્રકરણ ૨૮ મું.

વાગે તેને પીડયા વીશે—મનહર.

વાગે તેને પીડ્ય પડે મરે તેને બીડ્ય પડે,
મળે તેને સોને મડે કુબળો દમાય છે;
ક્રષ્ણારાંમ કોની હાંસી કુડા દીનમાં ન કરો,
મંઝારના હસવાથી મુષક મરાય છે.

પ્રકરણ ૨૯ મું.

સકર્મી વીશે—મનહર.

સકર્મીની સોકય મરે અકર્મીની માડી મરે,

રાંકની ન રાડય ચાલે રાય જીતી જાય છે;
કૃષ્ણારામ કર્યાં કૃત્ય પુરવનાં મળે સહી,
ભવીશ્યથી જુદી આડી અવળી ન જાય છે.

प्रकरण ३० मुं.

ખળનો ગુણ—મનહર.

પરના તે હીત માંહી ખળ કેરી હાંની થાય,
પરની તે હાંની માંહી ખળ હરખાય છે;
કહે કૃષ્ણારામ મળતરે માંહી જુવો ભ્યમ,
રેત માંહી તેલ નહી પીલે શ્રમ જાય છે,

प्रकरण ३१ मुं.

સારા નરતા ભક્ષણ વીશે—મનહર.

કુરૂપ સગુણ ઢાંકે દીપ ઢાંકે તીમીરને,
જેવું જન ખાય તેના તેવા ગુણ થાય છે;
કહે કૃષ્ણારામ માંસ મદીરાનો આહારી જન,
ક્યાંથી લક્ષ્મી વર કેરા ચરણે લોભાય છે?. ૧

प्रकरण ३२ मुं.

આત્મા ભીન્ન કરી જોવો તે વીશે—મનહર.

તલ માંહી તેલ રહે પુષ્પમાં સુગંધ રહે,
કાષ્ટ માંહી વન્હિ રહે પય માંહી ઘૃત છે;
કૃષ્ણારામ આત્મા એમ દેહ રૂપ ભાસે તેને,
ભીન્ન કરી અવીનાસી જુવો ન તો મૃતછે,

પ્રકરણ ૨૩ મું.

માંન્ય વીશે—મનહર.

અધમ તે ઇછે ધન મધ્યમ તે ધન માન્ય,
ઉતમ તે ઇચ્છે માન્ય એકુલાને જાંણુજો;
ક્રશ્ણારાંમ મોહા ધન માન્ય એ મનુશ્યને તે,
અહીં માન્ય તેને માંન્ય સ્વર્ગે ઉર આંણજો.

પ્રકરણ ૨૪ મું.

શાન્તિ વીશે—મનહર.

શાંતી તુલ્ય તપ નહી તૃષા જેવો બાધી નહી,
વીદ્યા કાંમ ધેનુ વળી ઉર માંહી આંણજો;
ક્રશ્ણારાંમ સંતોષીના સમ સુખ બીજુ નહી
ધર્મ થકી દયા મન સદ્ય મોટી મન જાણજો. ૧

પ્રકરણ ૨૫ મું.

ક્રપણના દ્રવ્ય વીશે—મનહર.

ક્રપણને દ્રવ્ય કેરો ઉપભોગ જુવો ભ્યમ,
કડછી તે કડી કેરા સ્વાદને ન જાંણતી;
ક્રશ્ણારાંમ સાકરની ગુણ્ય ગ્રહી ગધેડીયે,
સ્વાદ ગુણ બીચારી ન જાંણે ભાર તાંણતી.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

વીશ્વાસધાત વીશે—મનહર.

કુવે મેલી વરતને વાહાડી જે વડાઇ કરે,
વળી ઋજુ કરી કોઈ જંનને જે છેતરે;

કહે કૃષ્ણારામ કૃત્ય કરડે તે કોઈ સમે,
નારને મુકીને કોઈ દીન પેર વેતરે. ૧

પ્રકરણ ૩૭ મું.

કુભરાગર ભાઈયોમાં રહેવું તે વીશે—મનહર.

જે વનને વાઘ વાળ નીશદીન સેવી રહ્યા,
તે વનમાં ફળ ફુલ ખાઈ સુખ માંણવું;
કૃષ્ણારામ તેમાં વસવું તે સારૂ સમજની,
બંધુ માંહી ધન હીન ધીક જીવ્યું જાંણવું. ૧

પ્રકરણ ૩૮ મું.

એક એકના દ્વેશ વીશે—મનહર.

મુરખ તે પંડીતનો દ્વેશ કરે દ્રષ્ટ જુવો,
અધન તે માહાધન કેરો દ્વેશ આણતા;
કૃષ્ણારામ સુભગાનો દુરભગા દ્વેશ કરે,
એવી રીતે મુઢ મન મોટમને માંણતા, ૧

પ્રકરણ ૩૯ મું.

પ્રભુ પળમાં ચાહે તે કરે તે વીશે—મનહર.

ત્રણનો તે મેરૂ થાય મેરૂ કેરૂ ત્રણ થાય,
હોય તેનુ જાય વળી જાય તેનુ થાય છે;
કૃષ્ણારામ પળ માંહી પ્રભુ ચાહ્યું પોતે કરે,
કંકરનો ગીરી, ગીરી કંકર જો થાય છે. ૧

પ્રકરણ ૪૦ મું.

પોતાના ઘરમાં સુરાઈ વીશે—મનહર.

આપણી તે શેરી માંહી શ્વાન શેર સમ થાય,

મંઝાર મંદીર માંહી મૃગેંદ્ર જો થાય છે;
કશ્નારામ ઘર કુકડા તે ઘર માંહી લવે,
સમશેર સભા માંહી સદ્ય વખણાય છે.

प्रकरण ४१ मुं.

બ્રહ્મદેવે જોઇએ તેમ આપ્યું નથી તે વીશે—મનહર.

સોનામાં સુગંધ નહી શેરડીને ફળ નહી,
સુખેડના વૃક્ષને તે ફુલ નથી આવતું;
વીદ્વાનને વિત્ત નહી નૃપ ઘણું જીવે નહી,
કશ્નારામ વીધીયે ન આપ્યું કાંને ફાવતું.

प्रकरण ४२ मुं.

કોઇની ચડતી કળામાં પગ દે તે વીશે—મનહર.

વે'તિ નીકે પગ દેછે ગરીબને ગાળો દેછે,
રાંકને રંઝાડવાને પડે પોતે સાંસરો;
કહે કશ્નારામ કુળ માંહી તે કસુત કેવો,
બોરડીનો કાંટો એક વાંકો બીજો પાંશરો.

प्रकरण ४३ मुं.

ગરીબના બગાડવા વીશે—મનહર.

ગરીબને વીપ્ર કેરી વ્રતીયોને છેદે મુંદ,
વળી સુરો સંત સાધુ જીવારાને ટાળવા;
કહે કશ્નારામ વાડય નબળીયે છીંડું પાડે,
કપરા છે કર બોરડિને જાળે ઘાલવા.

પ્રકરણ ૪૪ મું.

પોતાની મોટાઈ વીશે—મનહર.

આપ માંન્ય ઉંચુ કરે પર માંન્ય નીચુ ધરે,
ધારે પરાયા મરોડને તે મુઢ મોડવો;
કહે કૃષ્ણારાંમ કુળ ઇકોતેર બોળ્યાં વળી,
જાંણે ઉગ્યો તુળસીમાં ભાંગ્ય કેરો છોડવો.

પ્રકરણ ૪૫ મું.

માંણસમાં એકુપણ ગુણ જોઈએ તે વીશે—મનહર.

કેતકી તે કાદવમાં કાંટા વાળી થાય કહુ,
વળિ વક્ર વદનને વીશ ધર વાસ કરે;
કહે કૃષ્ણારાંમ પણ સુગંધ એ ગુણ ગૃહ્યો,
માટે લોકો લાખો ઘણી પ્યારી કરી પાસ ધરે.

પ્રકરણ ૪૬ મું.

મુર્ખ વીશે—મનહર.

મુરખને સંઘ કેરો રંગ નહી લાગે જુવો,
દુધ ધોયા કોયલા તે ઉજળા ન થાય છે;
કહે કૃષ્ણારાંમ કાળે કાંમળે ન ચડે રંગ,
સઙ કેરા સંઘ માંહી માલે મુળ જાય છે.

પ્રકરણ ૪૭ મું.

જુઠય ન નભાવા વીશે—મનહર.

જુઠ બોલી જાર કરે ચોરી વળી પાપ કરે,

તેને યમરાય દુત રણ માંહી રોળશે;
કરશનદાસ જુઠ્ઠ કેરો આયુરદા એક પળ,
પછી તેનાં પાપ મેડી મોભે ચડી બોલશે.

प्रकरण ४८ मुं.

દ્વેશ વીશે—મનહર.

દ્વેશ કરે પોતાનો તો પોતે મૃત્યુ પાંમે સહી,
પર કેરા દ્વેશમાં તે જોનિ દ્રવ્ય જાય છે;
નૃપ કેરા દ્વેશમાં તે સ્વદેશનો નાશ થાય,
બ્રાંહ્મણના દ્વેશથી તે કુળ ક્ષય થાય છે.

प्रकरण ४९ मुं.

દુરીજન સજ્જન થાય તે વીશે—મનહર.

સુણો શાંણા દુરીજન સજ્જન કરવા કેરો,
ઉપાય તે અવનીમાં એકે નહી ફાવીયે;
કહે કરશનદાસ ધુવે અપાંન હજાર ફેરા,
તોયે અન્ય ઇંદ્રી સમ શ્રેષ્ટ કયમ કાવીયે.

શ્રી કૃશ્ણ ભગવાંન મથુરાં ગયા પછી રાધીકાના
વીયોગથી વીરહાતુર થઇને રાધીકાની તારીફ
કરેછે તે વીશે ગરબી ૧ લી.

સોહવાતુ નથી પ્યારી મુને નીશ દીન,
તલખુંછું જ્યમ જળથી વછુટ્ટ મીન. સો૦ ટેક.
વાસુકી સરખો અંબોડલો તાહરો,

તે માંહી સોભે સેંથો સીંદુરે સારો;
કપોળે અર્ધ ચંદ્રનો ચળકારો, સોવાતું૦ ૧
ધનુષ સમ ભૃકુટી ભ્રુરકીયે ભરી,
કપાળ કેસર આડચ સુધારી કરી;
દ્રષ્ટીરે મારી ત્રણ બીંદુ માંહ્યે ઠરી, સોવાતું૦ ૨
મૃગ નયની તે મુખડુ મુને દરસાવ,
બીંબા ધરી તું કાંઈરે સંદેસો કહાવ;
ચંદ્રાનની તેં અલગો કર્યો શું ભાવ, સોવાતું૦ ૩
નાસીકા સુક ચંચ સમી જેની,
વાંછના ઉર અળગી ન થાય તેની;
નથી ગમતુ ધીરજ ધરૂ સેંની, સોવાતું૦ ૪
હસ્તાં જેને ખંજન પડે ગાલે;
તેજ પ્રીયા વીના ધટીયે નહી ચાલે;
વારે વારે જે મારા સાંમું ભાળે, સોવાતું૦ ૫
ઉભય કર ગજ સુંઢ સમ શોભે,
ચુડલે ચોપ ચળકેથી મન લોભે;
રદય જેનુ મુજ નેત્રને થોભે, સોવાતું૦ ૬
કંચુકી પર હાર હેમે જડીયા,
તે હારે મારા ઉર માંહી મડીયા;
તે આજ મારે મોં વાસી થૈ પડીયા, સોવાતું૦ ૭
ઉદર પોયણ પાન સમું જેનું,
પાંમીશ ક્યારે દરશણ હું તેનું;
મુખ જોઈશું ક્યારે મીશ કરી શેનું. સોવાતું૦ ૮

ઝંઘા જોઈ કદળી બળે રીશે,
તે સેવાશેણને જોઇશું કયે મીશે;
અરે આ મારૂ મન મળવા હીશે, સોવાતું૦ ૯
પલક મુને કલપ શમી વીતે,
તો દીન નીશા કાહાડુ કેઈ રીતે;
ભાળવાનું મારે રહ્યું ન કોઈ ભીતે, સોવાતું૦ ૧૦
ઘડીયે મુને ઘરમાં નથી ગમતુ,
બહુ દુખ મારૂ તુજ વીણ નથી સમતું;
વીયોગ દુખ મારૂં નથી ખમતુ, સોવાતું૦ ૧૧
મેળાપ મારો મેલાં કરશે કયારે,
કહેછે કૃષ્ણારાંમ હરી જ્યારે;
વ્યાકુળ થાય પ્રાંણી પશુ ત્યારે, સોવાતું૦ ૧૨

કૃષ્ણ રાધીકાની તારીફ કરેછે તે વીશે લાવણી.

આવી બારણે ઉભી રે'તી, ચંદ્રવદન એ મૃગ નયની;
નીશાં ભુવનમાં ભાર ભરેલી, સોભીતી યોવન વયની.
કાંમ કટાક્ષની માંય ભરેલી, નેત્ર નચાવી કીકી કસે;
ભૃકુટિમાંહે ભુરકી ભરીને, સ્નેહ સીંધુની માંહ્ય વસે.
અધર દબાવી તન કંપાવી, કુચ મંડળને કંપાવે;
મધુર મુખથી હાસ્ય કરીને, નેહ નેણનો થંભાવે.
હાવ ભાવ કટાક્ષે કરીને, માહા મુનીનાં મંન ચળે;
નેત્ર ઉભયની ક્રીડા જાંણે, વસંત કામને આવી મળે.
હેમ વરણ સર્વાંગે શોભે, શોભીતા સણગાર ધરી;
હસતાં ખંજન ગાલે પડતાં, કેશર આડચ કપોળ કરી.

કટી લંક ન કલંકી કેરો, મનમથને તે લોભાવે;
પાયે પીંજનની કીંકણીયો, વૃંદ મળી મધુર ગાવે.
સુવાસ અંગના સમીર થકી તે, સટપદ આવી ગુંજ કરે;
ભ્રમર સ્નેહનો સીંધુ ઉલચી, એ વામાને અંગ ભરે.
ઘંન ઘટામાં દામની ચમકે, તેમ અંગ ચીરમાં ચળકે;
બેરૂં કંગન કરમાં ગરજે, મધુર હાસ્યથી મુખ મળકે.
સરવાંગે શણગાર સોભતા, કનક લતા જ્યમ જુકી રહી;
કંઠ કોકીલા જોઇને પાસે, દીન થઇને ઉભી રહી.
એ અબળા પળ એક ના વીસરે, જાય કહો ક્યમ વીસારી;
વીચીત્ર ચપળા કેરાં ચાલે નથી કહેવાતાં વીસ્તારી.
ગોકુળથી મથુરાંમાં આવ્યો, મે'લી રાધા મેં પ્યારી;
ક્રશ્ણારાંમ એમ ક્રશ્ણ કહીને, સંભારે શહુણી નારી.

ભગવાંન મથુરાં ગયા ત્યારે રાધીકાજી રૂદન કરે છે.

સ્યાંમ સધાર્યા ક્યાંય તમારે, મુખે મીઠા મેહ વરસે;
ઓચીંતા આવી દરશણ દો, મારાં લોભી નયન તરસે.
હૈયા કેરી હાંશની હાંની, ક્યમ કરી ઓ ગીરીધારી;
પ્રેમ પંથે પડતા પેલાં, શે ના નાંખી મુને મારી.
કાળજડાની કોર હરીવર, જે મોરલીને મુખ ધરતો;
તે સુખનો સુરજ આથમીયો, આજ હશે તે ક્યાં ફરતો.
શું વેળા વીધીયે વણસાવી, એકલડી હું આજ થઈ;
નીશ દીન રસીયા સંગે રે'તી, તે વેળા મારી ક્યાં ગઇ.
રઢ લાગી રઢીયાળી સુરતે, મોહને મારૂ મન મોહ્યું;
નેત્ર ભરી નીરખું વાલાને; તે સુખ કોણે ક્યમ ખોયું

દેહ દમન કરવા આ કોણે, બુરો સમય તે ક્યમ આપ્યો;
શોકમય ભય ભીત રહુંછું; ન જાય દુખનો દીન માપ્યો.
સ્યાંમ વીના સંસારમાં સુની, મૃગ વૃંદેથી મૃગી અળગી;
ક્રષ્ણારાંમના સ્યામ તમારી, છાયા હું દેહે વળગી.

ગરબી ૧ લી ક્રષ્ણ ઉવાચ.

ગીરધારીરે વાત કહું તે વિચારોરે એ રાગ.

સુંણ વાંમારે જીવન તું છે મારૂ, તારૂં ચંદ્રવદન મુને પ્યારૂ;
સ્નેહ સીંધુરે ભર્યું કટાક્ષ જે તારૂ, તેને કેઇ પેર હુંય વીસારૂ.
ઝુલ.— ક્ષણ વીયોગ થાય જે તારોરે,
લાગે વીત્યાં વર્ષ હજારોરે, નથી અન્ય ઠર્યાનો આરોરે;
ઉર વસીયુંરે રૂપ રસીક તુજ ન્યારૂ, તારૂંચં૦તેને કેઈ૦ ૧
સુતાં સેજેરે જામીનીના જંપાય, મુને રેણ વેરણ સમજાય;
નથી ગમતુરે પલ એકના સોવાય, દીન કોટી કલપ જ્યમ જાય.
ઝુલ.— માટે અળગી થાશેન ક્યારેરે.
મારી પ્રાંણ પ્રીયા આ વારેરે, મુને માયા લાગી અપારરે;
ક્યમ કરવુંરે કેઈ પેરથી મન વારૂ, તારૂચં૦ તેને કેઈ૦ ૨
જોઈ તુજનેરે મુજ હૈડુ હરખાય, થાય સીતળ મારી કાય;
પળ દ્રષ્ટેરે જોતુના દરસાય, મારો પ્રાંણ ઘણો અકળાય.
તે તારે કાજે હું પ્યારીરે, મુજથી તું થાશ ન ન્યારીરે;
નથી તુજ સમી કોઈ નારીરે, મૃગ નયનીરે ઉપમા સેની ધારૂ.
તારૂ ચં૦તેને કેઈ૦ ૩
મંદ હાસ્યેરે માહાજન મેલે ધીર, લાગે તરલ નયનનો તીર;
તોહુંથીરે ન થાય હૈયું ધીર, જ્યમ મીન વીયોગી નર.
હું તારો ને તુ માહારીરે, ઘણી પ્રાંણ પ્રીયા સુખ કારીરે;

કહે ક્રષ્ણારામ મોરારીરે, મુને વાહાલીરે હમેશ વદને ઉચાર.
તારૂચંતેને કે૦ ૪

દ્વિઅર્થી દુહો.

લીમડીએ સોભા ભલી, મહીપતી મંદીર સાર;
ચોરે મનસુખો કર્યો, દરસો દુખ હરનાર.
ક્રસ્ણ ક્રપાનિધી કર ક્રપા, સ્નાન તિર્થ ફળ આપ;
રાંક જન હું આપનો, મહા પાતિકને કાપ.
જોખમ લાગે જીવને, રામ રટે નહી જેહ;
ભવ બંધન ભવનાં ટળે ઈશ્વર સુમરે તેહ;

